

Sprawozdanie z 54. Sympozjum Wykładowców Liturgiki na Wydziałach Teologicznych i w Wyższych Seminariach Duchownych

(Częstochowa, 11–13 września 2018 r.)

54. Sympozjum Wykładowców Liturgiki na Wydziałach Teologicznych i w Wyższych Seminariach Duchownych miało miejsce w Częstochowie w dniach 11–13 września 2018 r. Uczestniczyły w nim 72 osoby, a jego tematem było: *Miejsce liturgii w teologii*.

W słowie powitalnym przewodniczący Stowarzyszenia Liturgistów Polskich ks. prof. KUL dr hab. Waldemar Pałęcki podziękował za obecność księży biskupów: Adama Bałabucha – przewodniczącego Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, Piotra Gregera –przewodniczącego Podkomisji ds. Muzyki Liturgicznej i Rudolfa Pierskały. Została również zauważona obecność wykładowców, doktorantów, studentów świeckich i zakonnych, jak również bardzo cenna obecność księży profesorów emerytów. Ksiądz prof. Pałęcki przywołał także tych, którzy w ostatnim roku odeszli już do wieczności: bp Wacław Świerżawski i ks. prof. Bronisław Mokrzycki. Zaprosił również obecnych do modlitwy za chorego ks. prof. Bogusława Nadolskiego.

W słowie wstępnym przewodniczący stowarzyszenia zauważył również, że dla Romano Guardiniego liturgia była przemodlonym dogmatem; jest ona święteczną formą przepowiadania i wyrażania wiary Kościoła. Okazją do naszej dyskusji jest nowe *ratio fundamentalis* i przygotowywane *ratio studiorum*. Według pierwszego z wymienionych dokumentów teologia liturgiczna występuje przed teologią dogmatyczną. Liturgia jako refleksja naukowa jest traktowana jako teologia prima. Dlatego też w poszukiwaniu odpowiedzi na temat tego, co o liturgii mówią inni, zaproszeni zostali przedstawiciele innych dyscyplin teologicznych, aby nam ten temat przybliżyli.

Podczas pierwszej sesji pierwszego dnia uczestnicy sympozjum wysłuchali trzech referatów. S. dr hab. Adelajda Sielepin CHR, prof. UPJPII, przypomniała zgromadzonym, czym jest liturgia, liturgika, teologia liturgiczna i jaka jest specyfika naukowej refleksji o liturgii. W swoim wystąpieniu zauważyła, że w średniowieczu liturgia została wyparta z poszukiwania teologicznego. Sakramentologia do tego stopnia wyparła znaczenie liturgii, że teologia nie uznawała jej za źródła argumentacji teologicznej. Współcześnie istnieją dwa ośrodki naukowe,

które przybliżają nam teologię liturgii: rzymska i amerykańska. Według Cipriano Vagagginiego liturgia kieruje się tymi samymi prawami, co historia zbawienia, ona dokonuje się przez liturgię. Żadna teologia zatem nie może nie odwoływać się do liturgii jako źródła. Teologia liturgii czy też teologia liturgiczna zajmuje się czynnościami liturgicznymi; czerpie ona z liturgii. Liturgia natomiast jest przejawem wiary Kościoła, rytualną aktualizacją prawd wiary i ponowną refleksją nad nimi. Powinna z niej czerpać katecheza i działania duszpasterskie, gdyż jest ona ich źródłem i natchnieniem. Liturgia jest *locus theologicus*, a jej trójplaszczynowość wyraża się przez: *mysterium*, *actio*, *vita*. Dlatego też celem teologii liturgicznej jest służba objawieniu, odkrywanie wnętrza liturgii innym dziedzinom teologii.

W kolejnym referacie ks. dr hab. Paweł Wygralak, prof. UAM, przedstawił miejsce liturgii w refleksji Ojców Kościoła. Prelegent zauważył, że Ojcowie byli przede wszystkim duszpasterzami i tak się do liturgii odnosili. W ich refleksji obecne są przede wszystkim sakramenty: chrzest, Eucharystia, pokuta. Kolejnym tematem jest liturgia świąt chrześcijańskich. Głoszenie Ewangelii uważali oni za integralną część sprawowania liturgii. W komentarzach do liturgii Ojcowie wyjaśniają obrzędy i symbole stosowane w liturgii. W katechezach mistagogicznych znajdziemy wprowadzenie do Eucharystii i bierzmowania. Studiowanie komentarzy Ojców o liturgii pomaga uświadamiać sobie, jak w różny sposób można to czynić. Wiązało się to ze środowiskiem, w którym Ojcowie działali, i problemami, z którymi borykali się ich słuchacze. Jeśli chodzi o przygotowanie wiernych do liturgii świąt Pańskich, to najślynniejsze kazania wygłaszali św. Leon Wielki i św. Augustyn. Pragnęli oni wprowadzić wiernych w treść wiary przeżywanej w poszczególnych tajemnicach (świętach). Ojcowie troszczyli się zarówno o teksty liturgiczne, które sami je tworzyli, jak też o udział świeckich w liturgii. Zwracali uwagę na to, by duchowni przygotowywali się do głoszenia kazań, znając swoich słuchaczy, i wiedzieli, co należy im powiedzieć. Ojcowie dbali o piękno wystroju kościoła, ale często stawiali dobroczynność ponad tą troską. Troszczyli się o to, by ich słuchacze nie uciekali z kościoła, lecz uczestniczyli w liturgii do końca. Ojcowie do Eucharystii i słowa Bożego podchodzili w ten sam sposób. Miały one dla nich tę samą wagę.

Ostatni referat pierwszego dnia sympozjum wygłosił ks. dr hab. Tomasz Moskal, prof. KUL. Ukazał on źródła liturgii oraz związek liturgiki z historią Kościoła. Na początku swego wystąpienia wskazał, że historia Kościoła obejmuje dzieje Kościoła, zewnętrzne i wewnętrzne życie Kościoła w przeciągu wieków. Zagadnienia liturgiczne natomiast stanowią wyodrębnioną grupę i postrzegane są jako efekty działalności osób, które się nimi zajmowały. W niektórych podręcznikach do hi-

storii Kościoła są rozdziały poświęcone zagadnieniom liturgicznym. Ujęte w nich zostały m.in.: kult, dyscyplina, kult obrazów itp. W późniejszych latach, z powodu wielości zagadnień, kwestie liturgiczne były poruszane przy okazji omawiania wielkich wydarzeń w życiu Kościoła: Sobór Laterański, Sobór Trydencki, Sobór Watykański II itp. Źródłem historycznym jest przekaz o życiu człowieka, jego działalności i środowisku, w którym działał. I w taki sposób też jest postrzegana liturgia w warsztacie pracy historyka Kościoła. Zajmując się np. rozwojem chrześcijaństwa na danym terenie, badać się będzie powstawanie kościołów i ich likwidacje; źródłem mogą być np. protokoły powizytacyjne, spis przedmiotów znajdujących się w różnych kościołach, źródła ikonograficzne. Często są one jednak niedoceniane. Uważne ich czytanie dostarcza wielu informacji. Świadectwem ustnym są pieśni śpiewane z pokolenia na pokolenie. Historyk powinien znać również kody, które pomogą mu odczytać źródła: psychologiczny (pozwala zrozumieć wydarzenia, zachowania), lingwistyczny (pozwala zrozumieć źródła), terminologiczny (nawet znajomość języka nie gwarantuje zrozumienia użytych w nich terminów; czasem trudno o odpowiedź jednoznaczną), paleograficzny (kod graficzny; umiejętność rozróżniania znaków, sposobu ich zapisu).

Wieczorem pierwszego dnia zostały wybrane nowe władze stowarzyszenia, a właściwie zatwierdzone na kolejną kadencję osoby, które pełniły tę funkcję dotychczas: przewodniczący – ks. dr hab. Waldemar Pałęcki, prof. KUL; zastępca – ks. dr hab. Dariusz Kwiatkowski (prof. UAM, WSD Kalisz); sekretarz – ks. dr Andrzej Megger (KUL).

W kolejnym dniu symposium uczestnicy kontynuowali refleksję nad związkiem liturgiki z innymi dziedzinami teologicznymi. Ks. dr Bogusław Kulik MSF (UAM – Uniwersytet Gregoriański) przedstawił wzajemną zależność liturgii i teologii dogmatycznej odpowiadając na pytanie: Jak dogmatycy odnoszą się do liturgii? Przez teologów dogmatyki liturgia jest postrzegana jako *locus theologicus*. Jest ona również istotna ze względu na paradygmat: *lex orandi – lex credendi*. Liturgia jest niezmiennie nazywana *locus theologicus*, ale często też przyjmuje się, że teologia jest *locus liturgicus*. Aksjomat *lex orandi – lex credendi* jest różnie pojmowany. Jedno podporządkowuje dogmat liturgii albo też liturgię dogmatowi. Między wiarą a liturgią Kościoła istnieją istotne więzi. Zagadnienia liturgiczne są podejmowane w podręcznikach liturgicznych. Prawdy trynitologii tłumaczy się w odniesieniu do sakramentów. Podobnie w traktatach chrystologicznych przypomina się, że liturgia jest miejscem wiary, jest wyznaniem i doświadczeniem obecności Chrystusa. W pneumatologii przypomina się, że Duch Święty jest obecny w liturgii. W mariologii wskazuje się rolę liturgii, w kulcie NMP. Uwydatnia się także eklezjotwórczy charakter liturgii. To uprzywilejowane miejsce objawiania się Kościoła. On

realizuje się w liturgii i przez liturgię. Odniesienia do liturgii pojawiają się także w sakramentologii. Dogmatycy odnoszą się bezpośrednio do liturgii, omawiając sakramenty i ich teologię podczas ich sprawowania.

Zagadnienie liturgii jako przestrzeni przemiany człowieka podjął dr hab. Michał Wyrostkiewicz (KUL), ukazując zależność liturgii i teologii moralnej. W swoim wystąpieniu skupił się on na ukazaniu postępowania człowieka, które wpływa również z uczestnictwa w liturgii.

W kolejnym referacie ks. dr hab. Tomasz Wielebski, prof. UKSW, ukazał związek liturgiki i teologii pastoralnej w służbie duszpasterstwa. W swoim wystąpieniu prelegent podkreślił, że każde działanie duszpasterskie musi być poprzedzone refleksją teologiczną, gdyż inaczej nie będzie miało nic wspólnego z prawdziwym duszpasterstwem. Liturgika pastoralna zajmuje się przestrzenią relacji między liturgią i duszpasterstwem; uczestnictwem wiernych w liturgii. Teologia praktyczna w sensie szerokim zajmuje się badaniem rozwoju Kościoła. Należą do niej: katechetyka, liturgika, teologia pastoralna. Stąd też duszpasterstwo to zorganizowana działalność zbawcza Kościoła, która urzeczywistnia zbawienie człowieka przez posługę duszpasterską, liturgiczną, nauczanie. Działalność parafii nie wyczerpuje się w liturgii, ale różne działania duszpasterskie parafii należy wiązać z liturgią. Odkrycie liturgii jako ewangelizacyjnej metody pastoralnej może stać się szansą dla Kościoła w Polsce w przewyciężeniu dominującego w nim duszpasterstwa usługowo-rytualnego.

W dyskusji podjętej po wygłoszeniu referatów zauważono, że:

- 1) potrzebna jest nam interdyscyplinarność. Teologia moralna nie ma narzędzi do zajmowania się tym, jak udział w liturgii przemienia człowieka. Ona zajmuje się badaniem działalności człowieka;
- 2) w interdyscyplinarności nie chodzi tylko o to, byśmy się wzajemnie cytowali, lecz o wspólne wypracowanie pewnej treści, idei, do której odkrycia nigdy nie doszlibyśmy sami. Istotne jest wspólne zestawienie różnych doświadczeń i punktów widzenia, gdyż brakuje nam przekonania, że liturgia jest czymś zupełnie podstawowym. Ona leży u podstaw każdej z dyscyplin teologicznych.

W śróde uczestnicy symposium mieli również możliwość pielgrzymowania do sanktuarium Matki Bożej Gidelskiej oraz celebrowania Mszy św. w kaplicy Matki Bożej na Jasnej Górze. Została ona poprzedzona wizytą w bibliotece jasnogórskiej, następnie zgromadzeni wzięli udział w Apelu Jasnogórskim.

W trzecim dniu symposium zostały wygłoszone następujące komunikaty:

Komunikat I: *Motu proprio Magnum Principium* papieża Franciszka – nowe perspektywy dla tłumaczeń ksiąg liturgicznych? Ks. dr hab. Dominik Ostrowski

(PWT Wrocław) przedstawił nowe brzmienie kan. 838 KPK, który został zmieniony w związku z wydaniem omawianego *Motu proprio*. Pojawiają się w nim dwa nowe terminy: *aprobatio* i *recognitio*. Nowe brzmienie wspomnianego kanonu zdejmuje z Kongregacji ciężar dokładnego sprawdzania różnych tłumaczeń. Od-tąd zadaniem Kongregacji będzie sprawdzanie różnic obrzędowych, tzw. adaptacji. W związku z tym pojawiają się też nowe perspektywy: ważniejsza rola konferencji biskupów w dialogu z Kongregacją; większa odpowiedzialność konferencji biskupów w wiernym przekładzie i adaptacji; sprawniejsza praca Kongregacji przy potwierdzaniu zatwierdzonych przekładów; konieczność precyzji terminologicznej w procesie przygotowania ksiąg; potrzeba współpracy liturgistów z kanonistami w zakresie terminologii KPK.

Komunikat II: *Diecezjalne Komisje Liturgiczne – pomiędzy teorią a praktyką* (ks. dr Bartłomiej Matczak, Olsztyn). Pierwszym dokumentem, który uprawniał biskupów do powoływania komisji liturgicznych była encyklika „Mediator Dei”; potwierdził to sobór Watykański II i Paweł VI. W 1996 r. Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła nowy statut komisji liturgicznych, podkreślając ich potrzebę i konieczność istnienia. Ich zadania ogólne określa Konstytucja o liturgii: mają znać stan duszpastersko-liturgiczny diecezji; jej członkowie powinni znać na bieżąco dokumenty Stolicy Apostolskiej; powinny proponować kursy dla wiernych i duchownych w celu ich formacji. Praktyka pokazuje, że w niewielu diecezjach do komisji należą reprezentanci wszystkich grup wymienionych w statucie komisji. Ponadto, mimo że Statut bardzo szczegółowo ustala zadania komisji, to ich działalność w poszczególnych diecezjach jest bardzo niska lub istnieją one jedynie teoretycznie.

Komunikat III: *Cele i metody nauczania liturgiki w seminariach duchownych w świetle nowego Ratio fundamentalis* (ks. dr Maciej Zachara MIC, Lublin). Formacja jest jedna, ma tylko różne wymiary: ludzki, duchowy, intelektualny. Jej celem jest pomoc seminarzystom w uporządkowaniu wiedzy, zapewnienie zrozumiałego i solidnego nauczania oraz promowanie dialogu i wymiany myśli. Na temat studium liturgii mówi się zaraz po studium biblijnym, a przed studium dogmatyki. Istnieje ścisły związek między liturgią celebrowaną w seminarium, a jej studium.

Komunikat IV: *Metodyka prowadzenia seminarium naukowego* (o. dr Dominik Jurczak OP, Kraków – *San Anselmo*). Seminarium nie ma być wykładem, zakłada ono praktyczne rozwiązanie. Seminarium naukowe to jest wspólne poszukiwanie prawdy. Historia, ryty, sakramenty – to są trzy elementy, na które należy zwracać uwagę na seminarium naukowym na *San Anselmo*. Liturgista musi mieć odwagę zadawania pytań i znajdowania odpowiedzi.

W ostatnim wystąpieniu zostały przedstawione aktualne kwestie liturgiczne.

Jak widać po bogactwie przedstawionych treści, tegoroczne sympozjum wykładowców liturgiki w seminariach duchowych i na wydziałach teologicznych było bardzo owocne. Następne zostało zaplanowane w dniach 10–12 września 2019 r. w Siedlcach.

s. dr M. Iwona Kopacz
Częstochowa